

Jonathan Freedland

EVADATUL DE LA AUSCHWITZ

Povestea lui Rudolf Vrba

Traducere din limba engleză
de Roxana Truța

POLIROM
2023

Cuprins

<i>Nota autorului</i>	9
<i>Hărți</i>	11
Prolog	15

Partea I

PREGĂTIRILE

1. Steaua.....	25
2. Cinci sute de reichsmark	38
3. Deportat	47
4. Majdanek.....	54

Partea a II-a

LAGĂRUL

5. Eram sclavi	67
6. Kanada.....	84
7. Soluția Finală	92
8. O afacere profitabilă	104
9. Rampa	115
10. Cel care memorează totul.....	130
11. Birkenau	139
12. „A fost minunat”	152

Partea a III-a

EVADAREA

13. Evadarea era o nebunie.....	167
14. Lecții rusești	174

15. Ascunzătoarea	182
16. Lasă pe poporul meu să plece	189
17. Sub pământ.....	198
18. Fugari.....	204
19. Trecerea graniței.....	215

Partea a IV-a

RAPORTUL

20. În alb și negru	229
21. Trimișii Domnului.....	242
22. Ce pot eu să fac?	248
23. Londra a fost informată	257
24. Salamul unguresc.....	270

Partea a V-a

UMBRA

25. O nuntă cu pistoale.....	289
26. O nouă țară: Anglia.....	303
27. Canada.....	316
28. Știu o cale de ieșire	328
29. Florile deșertăciunii.....	339
30. Prea mulți pentru a-i număra	345

Post-scriptum	361
---------------------	-----

<i>Mulțumiri</i>	371
<i>Creditele ilustrațiilor</i>	374
<i>Note</i>	375
<i>Bibliografie</i>	406
<i>Index</i>	414

Pericolul era cu atât mai mare pentru doi evadați evrei. Din 1942, din ziua când sosiseră acolo, cei doi, la fel ca toți evreii prizonieri din lagăr, s-au rupt de restul lumii. Nu aveau nicio rețea de camarazi cu care să poată lua legătura. Nu îi aștepta nicio organizație a rezistenței cu hrană, haine, acte false sau arme. În timp ce prizonierilor non-evrei din Auschwitz li se dăduse voie să primească pachete cu mâncare și alte asemenea lucruri, păstrând astfel măcar o minimă legătură cu restul lumii, evreii au fost izolați în mod intenționat. La cei numai nouăsprezece, respectiv douăzeci și cinci de ani ai lor, Walter și Fred erau cu desăvârșire singuri.

După părerea lui Walter, lumea renunțase la ei din ziua în care încetaseră să mai fie Alfréd Wetzler și Walter Rosenberg și deveniseră prizonierii 29162 și 44070, dacă nu chiar din clipa în care au fost urcați în trenuri și deportați. E adevărat că ajunseseră să aibă un rang înalt în ierarhia deținuților de la Auschwitz, dar acum își pierduseră rangul. Din clipa când s-au strecurat pe sub gard, au pătruns într-un vid social⁴. Nu cunoșteau pe nimeni, nu aveau pe nimeni.

Dar asta însemna și că nimeni nu-i avea pe ei. În timp ce Bolek, Adamek și încă vreo doi știau că Walter și Fred complotau pentru a evada, nimeni nu le cunoștea planurile de după ieșirea din ascunzătoare, nici încotro urmau să se îndrepte. Rezistența refuzase să le acorde un ajutor oficial, așa încât nu exista riscul ca vreunul dintre camarazi să dea informații în timpul torturii și nici ca vreo „cârțiță”, unul dintre informatorii Departamentului Politic să facă același lucru fără a fi silit. În această privință, Fred și Walter fuseseră precauți: nu vorbiseră despre traseul lor nici măcar între ei⁵.

Au convenit doar că se vor îndrepta spre sud, către Slovacia. Era relativ aproape, la vreo 80 de kilometri depărtare, dar avea marele avantaj de a fi țara lor natală, singurul loc în care accentele lor nu i-ar fi trădat ca fiind străini și n-ar fi atras pe loc suspiciuni. Nu aveau persoane de contact aici, în Polonia. În Slovacia, habar n-aveau care dintre prietenii sau membrii familiilor lor

mai erau în viață, asta dacă mai trăia cineva. Dar în ținutul lor natal, ar ști măcar de unde să înceapă.

Spre Slovacia, deci. Fără acte, fără hartă și fără busolă⁶, doar cu lista de denumiri de localități din mintea lui Walter, pusă cap la cap dintr-o pagină ruptă din atlasul unui copil: Kęty, Saybusch (sau Żywiec), Milówka, Rajcza, Sól.

Walter începea să-și facă griji legate de sosirea zorilor. Nu puteau risca să rămână la vedere ziua și, cu toate astea, era limpede că trebuiau să se îndepărteze și mai mult de lagăr. Vedeau conturul unei păduri: dacă ar putea ajunge acolo înainte de revărsatul zorilor, ar putea găsi un loc unde să se ascundă și să se odihnească.

Dar deși au continuat să meargă, copacii parcă refuzau să se apropie. La prima oră, au ieșit pe câmp deschis: încă mai erau atât de aproape de lagăr, încât, spre neliniștea lor, au auzit gongul de la Auschwitz anunțând apelul de dimineață⁷. Erau într-un lan de porumb, expuși vederii tuturor.

Au aruncat o privire împrejur și, o clipă mai târziu, s-au aruncat la pământ. Uniformele verzi-cenușii specifice SS-ului erau la aproximativ cinci sute de metri distanță. Erau câțiva inși din SS care escortau un grup de prizoniere.

Culcați la pământ, Fred și Walter abia își puteau stăpâni răsuflarea. Fuseseră oare văzuți? Oare SS-ul avea să vină și să-i împuște pe loc? Sfatul lui Volkov fusese limpede: să nu alerge. Trebuiau să rămână pe loc.

În cele din urmă, unul dintre ei a înălțat capul, ca un periscop ieșind la suprafață. Nici urmă de femei sau de gardieni SS. Fuseseră norocoși.

Dar s-au hotărât să nu se mai ridice iarăși, cel puțin nu la lumina zilei. Așa că au străbătut restul drumului către pădure ca niște războinici în junglă, înaintând pe burtă, ridicându-se în picioare doar când zăreau o groapă sau un șanț – unele pline cu zăpadă –, în speranța că acele gropi din pământ aveau să-i ascundă privirilor.

Au pătruns, în sfârșit, în desișul de brazi. S-au odihnit puțin; poate că au și ațipit.

Liniștea a fost întreruptă de un răpăit de tobe și de cântece. Erau glasuri tinere, care intonau un refren într-o germană neaoșă și entuziastă. Fred și Walter s-au ascuns în tufișuri, auzind de acolo scrâșnetul de pași al celor din SS care treceau prin apropiere⁸.

În cele din urmă, au privit pe furiș printre ramuri și au constatat că dăduseră peste o adunare a tineretului hitlerist – Hitlerjugend. Poate că acei tineri slujitori ai Reichului erau în tabără sau mergeau într-o drumeție improvizată, cu rucsacurile în spate, ca să cunoască terenul noului și extinsului Vaterland. Ar fi de înțeles în această parte a Sileziei, care aparținuse cândva Poloniei, dar care acum, după anexare, era puternic germanizată, populația polonă inițială fiind alungată din case și înlocuită cu etnici germani⁹. Walter privea cum acești copii, aflați la nici treizeci de metri, își mâncau sandvișurile sub frunzișul copacilor. A presupus că părinții lor erau fie *Volksdeutsche* care îi strămutaseră pe localnici, fie membrii în SS, care îl înrobiseră pe el și îi ucideau poporul.

Cei doi erau imobilizați, blocați în tufișuri, neîndrăznind să se miște. Apoi, ca un răspuns la o invocație, a început să plouă. La început ușor, numai câțiva stropi, cu siguranță nu îndeajunși cât să-i descurajeze pe tinerii adepți din Hitlerjugend. Dar curând cerurile s-au deschis și un șuvoi de ploaie a pus pe fugă următoarea generație a nazismului pornită în căutare de adăpost.

Era prea riscant să mai rămână. Încălcând una dintre regulile lui Volkov referitoare la călătoria pe timp de zi, Fred și Walter au plecat mai departe, fericiți că aveau la ei paltoane și chipiuri, care să-i protejeze de frig, și cizme ca să înainteze pe pământul devenit un strat de noroi mocirlos.

Găsind o porțiune cu niște tufișuri îndeajuns de dese, au decis să doarmă, recuperând astfel somnul care ar fi trebuit să înceapă din zori. Era 11 aprilie.

Au încercat să revină pe calea cea bună; călătoreau după lăsarea întinericului, se opreau să bea atunci când traversau vreun pârâu¹⁰, dar altfel urmau drumul pe lângă Soła, uneori chiar

pe malurile ei. În cea de-a doua noapte, au pierdut râul din vederi și s-au îndepărtat prea tare către vest, apropiindu-se periculos de mult de satul Jawiszowice. Era primejdios deoarece Jawischowitz, așa cum îl redenumiseră naziștii, era unul dintre cele treizeci și nouă de sub-lagăre ale Auschwitzului: o mină de cărbune operată de SS în care, în perioada când Fred și Walter s-au apropiat de ea, lucrau aproximativ 2.500 de prizonieri, majoritatea evrei. Deviaseră spre un complex care le era mult prea familiar de barăci, sârmă ghimpată, lumini electrice și turnuri de pază¹¹. Posturile santinelor erau goale acum, deoarece era noapte. Dar nimeni nu știa mai bine decât Fred și Walter că, în zori, urmau să vină, înarmați, gardienii SS din tura de zi.

S-au străduit să-și alunge panica. Dar fiecare drum pe care o lua părea să-i conducă înapoi, spre un alt gard sau turn de pază. Se făcea dimineată și trebuiau să se îndepărteze, iar vizibilitatea era redusă. Erau pe un teren necunoscut într-o țară necunoscută, fără vreun ghid și fără echipament.

Au zărit o pădure dincolo de limitele lagărului – sau cel puțin așa părea. S-au afundat în ea, și-au găsit un loc ascuns, au mâncat o porție mică din pâinea și margarina pe care le-au avut cu ei în buncăr și pe care trebuiau să o împartă cu grijă, apoi au rupt câteva crengi și s-au acoperit cât au putut de bine, sperând să doarmă până în amurg. Pentru a-și păstra amândoi calmul sau, poate, pentru a-și lăsa gândurile să hoinărească, Fred vorbea în acele ore – în care stăteau ascunși și îngrămădiți unul în altul – despre șah¹². El era profesorul, iar Walter era elev. Glasul lui plăcut și reconfortant se făcea auzit până când unul dintre ei adormea, apoi și celălalt.

Așa era planul, în orice caz. Dar pe măsură ce soarele strălucea tot mai puternic, a devenit clar că acolo nu era un crâng izolat. Ba dimpotrivă, orbiți de întunericul de mai devreme, ajunseseră să se ascundă într-un parc public. Era frecventat de noii stăpâni ai regiunii, indivizi din SS cu soțiile și copiii ieșiți la plimbare în săptămâna liberă a sărbătorilor pascale. Fred și Walter evadaseră dintr-un lagăr SS de exterminare doar ca să ajungă pe un teren de joacă al aceluiași SS.

Cei doi au evaluat rapid pericolul. Dat fiind locul unde stăteau ascunși, au stabilit că principalele amenințări erau câinii, care i-ar putea adulmeca, și copiii: ar fi fost de-ajuns ca o minge rătăcită să se rostogolească în direcția lor și s-ar fi zis cu ei.

Era previzibil: un băiețel și o fetiță au venit în pas săltat, jucându-se și chicotind; s-au apropiat, s-au îndepărtat, apoi s-au întors iarăși. Lui Walter îi bătea inima de să-i sară din piept.

Foarte curând, cei doi copii cu ochi albaștri au ajuns chiar în fața lor și se zgâiau la ei. Apoi au zbughit-o ca să-și găsească tatăl care, după cum a văzut Walter, purta uniformă de *Oberscharführer* SS și un pistol regulamentar.

— Tată, tată, vino aici! i-a spus fata. În tufișuri sunt bărbați¹³.

SS-istul s-a apropiat. Din reflex, Fred și Walter și-au scos amândoi cuțitele.

Tatăl copiilor era acum îndeajuns de aproape încât să-i privească direct în ochi. Îl priveau și ei. Tăcerea părea să dureze de minute întregi. În cele din urmă, expresia de pe chipul comandantului de brigadă SS, acuzatoare în esența ei, părea să spună că a înțeles despre ce era vorba. Walter l-a privit cum își alungă copiii și se consultă apoi cu soția blondă, ale cărei buze strânse trădau fără urmă de îndoială ce tocmai îi spusese soțul. Șocată, familia s-a grăbit să plece, scandalizată că doi bărbați se culcau împreună cu atâta nerușinare într-un parc public și cu copii prin preajmă. Trebuie să fi considerat fapta ca un atac asupra moravurilor, altminteri impecabile, ale noii Germanii.

Era prea riscant să încerce să se deplaseze. Ar fi însemnat să iasă din tufișuri și să fie observați. Fred și Walter au rămas acolo până la căderea nopții, când au putut porni din nou la drum.

Problema era că mersul de-a lungul râului Soła era mai ușor pe pagina unui atlas decât în viața reală. Se rătăceau întruna. De pildă, a fost o adevărată ușurare să vadă luminile din Bielsko, cu vreo treizeci și doi de kilometri mai la sud de Auschwitz, întrucât le confirma astfel că sunt pe calea cea bună. Planul era să evite contactul cu oamenii, ceea ce însemna, mai degrabă să ocolească localitățile decât să le traverseze. Și totuși, târziu în

noapte, când luminile din Bielsko au început să se stingă, Fred și Walter nu s-au mai putut orienta. Curând și pe neașteptate, s-au pomenit chiar în oraș. Erau înconjurați de străzi, de clădiri și, prin urmare, de sute de perechi de ochi, gata să-i observe și să-i trădeze.

Au încercat să se întoarcă pe unde au venit, să se retragă încă o dată în ruralul anonim. Dar, derutați și prin întuneric, păreau să nu reușească. Oriîncotro o luau, dădeau peste o clădire, apoi peste alta. Era doar o chestiune de timp până să le iasă în cale câțiva bărbați înarmați – fie din SS, fie colaboratorii lor polonezi, aproape că nu conta prea mult care dintre ei.

Deocamdată, principalul lor adversar era răsăritul. Nu puteau risca să fie prinși la lumina zilei în labirintul de străzi din Bielsko. Trebuiau să iasă din oraș.

Au reușit doar pe jumătate. Joi, 13 aprilie, la răsăritul soarelui, scăpaseră din oraș, dar au ajuns doar până în satul apropiat, Piszowice. E adevărat că erau mai puțini oameni care să-i descopere, dar cei doi erau mai expuși vederii acum, că se făcuse dimineață. Vor fi nevoiți să se ascundă, iar asta însemna încălcarea uneia dintre cele mai importante reguli ale lui Volkov: trebuiau să aibă contact cu străinii.

Dar cu care dintre ei? Nu aveau cum să analizeze opțiunile; trebuiau să ia decizia la întâmplare. Erau nevoiți să aleagă o ușă și să încerce. Dacă ar alege greșit și le-ar răspunde un *Volksdeutsche* recent instalat, fără îndoială că ar fi sfârșitul. Dar ar putea avea probleme și dacă, printr-un noroc, le-ar deschide un localnic polonez. Regulile stabilite de puterea de ocupație erau clare: orice polonez descoperit că adăpostește – sau doar ajută – un evreu va fi executat. În schimb, dacă un polonez găsea un evreu care se ascunde și îl denunța, urma să fie răsplătit: rația curentă era un kilogram de zahăr sau, poate, o sticlă de vodcă¹⁴. Așadar, ce casă să aleagă? Orice greșală le putea fi fatală.

Au decis să încerce la o casă țărănească dărăpănată, în preajma căreia erau câțiva pui de găină, chiar și o găscă lăsată liberă. În loc de protocolarele bătăi în ușă, Fred și Walter au luat-o prin